

VAKARŲ ŽEMAIČIŲ TARMĖS YPATYBĖS

JONAS BUKANTIS

Klaipėdos universitetas

Straipsnio objektas – vakarų žemaičių tarmės padėtis XX a. pabaigoje. Aptariama lingvistinė Klaipėdos krašto situacija, pateiktos ryškiausios fonetikos, morfologijos ir leksikos ypatybės, skiriančios vakarų žemaičius nuo kitų žemaičių. Nurodomos atskirų vakarų žemaičių šnektų ypatybės, bandoma nustatyti tų šnektų atsiradimo priežastis. Analizuojami Klaipėdos krašto asmenvardžiai.

Darbo tikslas – aprašyti vakarų žemaičių tarmės padėtį XX a. pabaigoje. Darbui panaudota 1980–2005 m. Klaipėdos universiteto studentų ir straipsnio autoriaus iš vakarų žemaičių tarmės ploto surinkta ir autoriaus iššifruota tarminė medžiaga, taip pat 1941 m. sudaryto Klaipėdos apskrities gyventojų sąrašo duomenys. Vakarų žemaičių tarmė yra bene sparčiausiai nykstanti iš visų tarmių, todėl išlikusių jos faktų užfiksavimas yra labai svarbus. Transkripcijai naudoti lietuvių dialektologijoje įprasti ženklai.

Žodžiai raktai: vakarų žemaičiai, fonetinės ypatybės, tarmės leksika, asmenvardžiai.

Vardai

Vakarų žemaičių¹ pavadinimas yra kalbininkų sugalvotas sudarant naująją tarmių klasifikaciją, nes šios teritorijos lietuvių kalba neabejotinai priklauso žemaičių tarmei. Bet žemaitiškai kalbantys Klaipėdos krašto gyventojai savęs žemaičiais nelaiko, netgi įsižeidžia, jeigu juos kas nors žemaičiais pavadina. Taip yra ir dėl to, kad Klaipėdos kraštas nepriklausė Žemaičių kunigaikštystei, ir dėl to, kad juos nuo žemaičių daug metų skyrė administracinė, ekonominė, kultūros ir tikybos ribos. Klaipėdos krašte geriau nei Didžiojoje Lietuvoje buvo išvystyta pramonė bei transportas, anksčiau įvestas privalomas mokymas, leidžiama daugiau spaudos leidinių, vyravo evangelikų tikyba.

Dažniausiai šio krašto lietuviai buvo vadinami *lietuvininkais* (Lietuvos gyventojais). Mat pajūryje asmenų pavadinimai pagal kilmės ar gyvenamąją vie-

¹ Seniau buvo vartojamas pravardinis *žemaičių donininkų* pavadinimas (čia vietoj bendrinės kalbos *dúona* tariama *dóna*).

tą, o kartais ir pagal profesiją, paprastai buvo sudaromi su priesaga *-ininkas*: *veñtininkai* (Veñtės gyventojai), *kařklininkai* (Kařklės gyventojai), *žėmininkai*, *laūkininkai* (gyvenantys žemyne, žemdirbiai), *kōpininkai* (Kuršių nerijōs, kopų gyventojai, kurie dažniausiai buvo *kuršininkai*), *žvējininkai* (pajūrio ir pamaro gyventojai, žvejai). Neretai Klaipėdos krašto lietuviai dar buvo vadinami *būrais* ar *prūsais*. Patys save jie dažniau vadindavo *šišioniškiais* (čia jie sako *šišon*).

Tarmės plotas

Vakarų žemaičių tarmė išsidėsčiusi neplačiu ruožu pagal Baltijos jūrą ir Kuršių marias. Šiaurėje tarmės riba prasideda nuo Baltijos jūros ties Nėmirseta, netoli Kretingalės pasuka link Plikių ir eina beveik tiesiai į pietus iki Klaipėdos krašto aukštaičių ribos, paskui suka į pietvakarius ir ties Šiliniūnkais atsiremia į Nėmuną. Šiaurėje ir rytuose jos riba sutampa su administracine buvusio Klaipėdos krašto riba, tik pietuose vakarų žemaičių kaimynai yra Klaipėdos krašto aukštaičiai, tarminiu požiūriu priklausantys vakarų aukštaičiams kauniškiams. Vakarų žemaičių tarme kalbama vakarinėje Klaipėdos rajono dalyje, taip pat Plikių, Dovilų, Priekulės, Drėvernos, Kintų, Veñtės, Saūgų, Šilūtės, Rūsnės, Juknáičių apylinkėse. Šia tarme kalbėjo ir dalis Kuršių nerijos gyventojų. Vakarų žemaičių tarmė pagal užimamą plotą ir šia tarme kalbančių skaičių yra pati mažiausia iš visų žemaičių tarmių.

Lingvistinė situacija

Klaipėdos krašte daugiau kaip 700 metų greta gyveno lietuviai (vakarų žemaičiai) ir vokiečiai. Nemažoje krašto dalyje (prie Baltijos jūros ir Kuršių marių) seniau gyventa ir kuršių. Kuršių palikuonys, kurių dalis tikriausiai atsikėlė iš Latvijos, kalbėjo latvių - lietuvių - vokiečių kalbų mišiniu ir imti vadinti kuršininkais. Jie gyveno daugiausia prie jūros bei marių ir vertėsi žvejyba, todėl jų kalbos relikty daugiau pasitaiko lietuvininkų žvejų kalboje, o kitur aiškesnių jų kalbos pėdsakų randama tik vietovardžiuose. Lietuvių ir vokiečių kalbomis kalbantys žmonės nuolat tarpusavyje bendravo, todėl jų kalbos turėjo paveikti viena kitą. Tas poveikis skirtingais laikais nebuvo vienodas.

Daugelio šaltinių liudijimu XIV a. Klaipėdos krašte gyveno apie 8000 žmonių, iš jų tik nedidelė dalis kalbėjo vokiškai. Net pačiame Klaipėdos mieste vokiškai kalbančių žmonių tada buvo nedaug. Suprantama, kad tais laikais vokiečių ir lietuvių kalbos viena kitą veikė nežymiai. Daugiau Klaipėdos krašto miestuose vokiečių apsigyveno tik XVII a., bet ir tada kalbos viena kitai didesnio poveikio neturėjo: vokiečiai gyveno miestuose ir buvo valdininkai, amatininkai ir darbininkai, o lietuviai dažniausiai gyveno kaimuose ir dirbo žemę, nes daugumai lietuvių vienintelis garbingas užsiėmimas buvo žemdirbystė. Tik neturintis žemės imdavosi amato ar žvejybos (dar žr. Matulevičius 1989: 20).

Daug reikšmės kalbos išsaugojimui turėjo ir tai, kad beveik visi Mažosios Lietuvos gyventojai buvo evangelikai. Čia anksčiau negu Didžiojoje Lietuvoje buvo išspausdinta pirmoji lietuviška knyga, bažnyčiose pamaldos buvo laikomos ne tik vokiečių, bet ir lietuvių kalba, mokyklose taip pat mokoma lietuviškai. Todėl iki pat XX a. vokiečių kalba tik nežymiai paveikė lietuvių kalbą. Miestuose vokiškai kalbėjo tik tie, kurie turėjo valdišką tarnybą arba patys norėjo šia kalba kalbėti. Kaimuose dauguma žmonių kalbėjo lietuviškai. Anksti atsiradusios lietuviškos knygos ir lietuviškos mokyklos padėjo išsaugoti gana gryną lietuvių kalbą.

Daug prastesnė padėtis susidarė po Antrojo pasaulinio karo. Baigiantis karui vokiečių valdžios buvo evakuoti arba emigravo iš gimtųjų vietų per 90 proc. gyventojų. Daug kaimų ir miestelių liko visiškai tušti. Net pačioje Klaipėdoje pirmosiomis pokario dienomis rasta tik apie 30 senųjų klaipėdiškių. Manoma, kad po karo Klaipėdos krašte dar buvo apie 10 000 lietuviškai kalbančių žmonių.

Iš pasilikusių arba grįžusių apie 8000 (dalis jų buvo vokiečiai) 1956–1969 m. repatrijavo į Vokietiją, dalis nerepatrijavusių buvo ištremti į Sibirą. Į Klaipėdos kraštą atsikėlė žmonės iš įvairių Didžiosios Lietuvos vietų. Dauguma atsikėlėlių buvo žemaičiai, bet kai kuriose vietose yra nemažai ir aukštaičių.

Dabar Klaipėdos krašte vakarų žemaičių tarmę mokančių liko tik apie 300–400 žmonių, dauguma jų senyvo amžiaus. Jie išsibarstę po visą kraštą, didesnės bendruomenės liko tik apie Priekulę, Drėverną, Kintūs, Saugàs, Šilutę, taip pat šiaurinėje Klaipėdos rajono dalyje. Senesnio amžiaus vakarų žemaičiai dar kalba gimtąja tarme, bet perduoti savo kalbos jie dažnai nebeturi kam – vaikai ir anūakai gyvena miestuose ir kalba bendrine kalba. Jaunesnių žmonių, mokančių šią tarmę, yra tik kelios dešimtys. Kuršių nerijoje mokančių vakarų žemaičių tarmę nebeliko.

Skiriamosios vakarų žemaičių ypatybės

Pagrindinė skiriamoji žemaičių ir aukštaičių ypatybė – bendrinės kalbos **ie**, **uo** tarimas. Aukštaičiai kirčiuotus šiuos dvibalsius išlaiko sveikus, žemaičiai vietoj jų taria kitokius garsus. Pagal šių garsų atliepimą skiriamos šiaurės, pietų ir vakarų žemaičių tarmės.

Vakarų žemaičiai vietoj bk **ie**, **uo** taria *ɛ*, *o*. Šie balsiai tariai panašiai kaip bendrinės kalbos **ė**, **o**. Centrinėje tarmės dalyje maždaug nuo Klaipėdos iki Saugų garsų porų bk **ie** ir **ė**, **uo** ir **o** atitikmenys dažniausiai tariai vienodai, pvz.: *ɛ̇·v^a* ‘Ieva’, *ȯ·sis* ‘uosis’, *sɛ̇·d* ‘sėdi’, *dɛ̇·ṫ* ‘dėti’, *šȯ·k* ‘šoka’, *nȯ·r* ‘nori’. Kai kuriose vietose girdimas nežymus dvibalsio atspalvis, pvz.: *v̇ⁱɛ̇·ns* ‘vienas’, *ġⁱɛ̇·r^(e)* ‘gėrė’, *d^oȯ·d* ‘duoda’, *pa^rȯ·d^e* ‘parodė’, *dauġⁱɛ̇·ls* ‘Daugėlas), *jȯ·ns* ‘Jonas’.

Šiaurinėje ir pietinėje tarmės dalyje vienodas **ie** ir **ė**, **uo** ir **o** tarimas nėra sistemingas – neretai vietoj bk **ė**, **ie** ir **o**, **uo** tariai **ie**, **uo**: *ṁⁱɛ̇·nesi* ‘mėnesį’, *gul̇ⁱɛ̇·ti* ‘gulėti’, *girḋⁱɛ̇·ti* ‘girdėti’, *v̇ⁱɛ̇·n^a* ‘vieną’, *zi̇ɛ̇guo^{r̃}·s* ‘laikrodis’, *u̇žguo^ž·i* ‘lentyna’, *puo^t·t̃am* ‘paskui’, *nuȯ* ‘nuo’, *ṁ^uo^t·n^a* ‘motina’.

Į šiaurę nuo Klaipėdos (Kalótė, Kařklė) **o** buvo tariamas labai atvirai arba net kaip labializuotas \hat{a}^2 , pvz.: $\check{z}\hat{a}^2d^i$ 'žodis', $k\hat{a}^2p^{(a)}$ 'kopos', $b\hat{a}^2b^{(a)}$ 'boba', $k\hat{a}^2j\hat{a}^2ms$ 'kojoms'. Panašų *a* vietoj bk *a* taria kaimyniniai kretingiškiei prieš lūpinius priebalsius *p, b, m*, pvz.: $p\hat{a}^2sak^a$ 'pasaka', $b\hat{a}^2r^e$ 'barė', $m\hat{a}^2z^as$ 'mažas'.

Vakarų žemaičių šiaurėje, kaip ir kaimyniniame kretingiškių plote, vietoje bk žodžio kamieno ir kirčiuotos galūnės **q, ę** tariami ilgieji *ę, ę*, pvz.: $k\hat{o}^st^e$ 'kašti', $\check{z}\hat{o}^s^e$ 'žąsis', $spr\hat{e}^st^e$ 'spręsti'. Tokie pat atitikmenys tariami ir žodžiuose *ką, tą, viską (k\hat{o}, t\hat{o}, v\hat{i}sk\hat{o})*.

Ploto viduryje tik **ę** atliepia *ę*, bet **q** tariamas kaip ir bendrinėje kalboje, pvz.: $gr\hat{e}^št^i$ 'gręžti', $sk\hat{e}^st$ 'skęsta', $\check{z}\hat{a}^2s^s$ 'žąsys', $gr\hat{a}^2sts$ 'gražtas'.

Pietinėje dalyje abu garsai tariami kaip ir vakarų aukštaičių, pvz.: $\check{a}z\hat{o}^ls$ 'ažuolas', $sk\hat{e}^st$ 'skęsta'.

Nekirčiuotose galūnėse balsius **q, ę** vakarų žemaičiai trumpina, pvz.: $s\hat{e}^n^a$ 'seną', $pam\hat{a}^2t^s$ 'pamatęs'.

Trumpieji balsiai *i, u*, taip pat dvigarsių *il, ir, ul, ur* ir dvibalsio *ui* pirmieji dėmenys yra platinami ir tariami *ę, ę*. Bet platinama ne visais atvejais – platinimas dažniausiai priklauso nuo tolesnio skiemens balsio, tiksliau – nuo priebalsio minkštumo. Prieš minkštą priebalsį paprastai tariami siauresni *i, u*, kitais atvejais – platesni *ę, ę*, pvz.: $k\hat{i}^e$ 'kiti', $k\hat{e}t\hat{a}m$ 'kitam', $l\hat{i}p^e$ 'lipi', $l\hat{e}p^o$ 'lipu', $m\hat{i}l\hat{t}i.n^e$ 'miltinis', $m\hat{e}l\hat{t}\hat{a}$ 'miltai', $drusk\hat{i}.n^e$ 'druskinė', $dr\hat{o}sk^a$ 'druska', $sm\hat{u}.lk^e$ 'smulkios', $sm\hat{o}lk^o$ 'smulkus', $d\hat{i}.rb^e$ 'dirbi', $d\hat{e}rb\hat{a}$ 'dirbai', $pasil\hat{i}ps^e$ 'pasilipsi', $pasil\hat{e}p^a$ 'pasilipo', $z\hat{u}ik^e$ 'zuikis', $z\hat{o}ik\hat{e}$ 'zuikiai'. Kaip matyti iš pavyzdžių, kirčiuoti siaurieji *i, u* dažnai pailgėja. Dėsningsiau jie ilginami šiaurinėje ir vidurinėje ploto dalyje maždaug iki Saugų. Bet nepailgėję *i, u* nėra tokie siauri, kaip aukštaičių ar telšiškių, dažnai jie primena atviresnius varniškių *i, u*. Mišriuosiuose dvigarsiuose *in, im, un, um* esantys *i, u* neplatinami, tvirtagališki daugelyje vietų ilginami, pvz.: $s\hat{u}r\hat{y}k\hat{e}$ 'sunkiai', $k\hat{u}r\hat{m}ps$ 'kumpas', $l\hat{i}r\hat{y}k\hat{e}st$ 'linksta'.

Nors vakarų žemaičių galūnės yra gerokai sutrumpėjusios, *i, u* ir *ę, ę* jose nėra suplakti. Paprastai siauresnieji *i, u* tariami vietoj senovėje buvusių ilgųjų balsių, atviresnieji *ę, ę* – vietoj trumpųjų, pvz.: $\hat{a}k^s$ 'akys': $\hat{a}k^e$ 'akis', $m\hat{e}l\hat{t}^u$ 'miltų': $m\hat{e}l\hat{t}^o$ 'miltus'.

Balsio *e* tarimas priklauso nuo tolesnio skiemens: prieš skiemenį su užpakaliniu balsiu (ar kietu priebalsiu) jis tariamas atvirai, prieš skiemenį su priešakininiu balsiu (ar minkštu priebalsiu) susiaurėja, pvz.: $s\hat{e}ns$ 'senas': $s\hat{e}n^e$ 'senis', $m\hat{e}r\hat{g}^a$ 'merga': $m\hat{e}r\hat{g}\hat{e}l^e$ 'mergelė', $s\hat{e}s\hat{o}$ 'sesuo': $s\hat{e}s\hat{i}t^e$ 'sesytė'.

Tarmėje kirčiuoti balsiai *a, e* dažniausiai nepailgėja (išskyrus pietinę ploto dalį), pvz.: $\hat{a}k^s$ 'akys', $m\hat{a}t^e$ 'matė', $\hat{e}gl^e$ 'eglės', $m\hat{e}t\hat{a}ms$ 'metams'.

Dvibalsius **ai, ei** vakarų žemaičiai nuosekliai vienbalsina galūnėse, dažnai ir priesagose – taria ilguosius *a, e*, pvz.: $drab\hat{u}.z\hat{e}$ 'drabužiai', $l\hat{a}b\hat{a}$ 'labai', $g\hat{e}r\hat{a}$ 'gerai', $gr\hat{a}z\hat{e}$ 'gražiai', $\check{s}n\hat{e}ider\hat{a}.t^{(i)}$ 'Šneideraitis', $\hat{l}o\hat{r}\hat{a}.t^{(i)}$ 'Lioraitis'. Negalūniuose skiemenyse tie dvibalsiai nuosekliausiai vienbalsinami ploto viduryje –

² Plg. M. Mažvydo *bralei* 'broliai', *maksla* 'mokslo' ir t. t.

tarp Priekulės ir Saugų, šalia Veiviržėnų (kretingiškiei) ir Švėkšnos (varniškiai) šnektų, pvz.: *grē-tâ*, 'greitai', *pē-lē*, 'peiliai', *mā-š^a* 'maišas', *lé-dâ* 'leidai'. Pietinėje ploto dalyje dvibalsiai neretai išlaikomi ir galūnėse, pvz.: *vaikai* 'vaikai', *peilei* 'peiliai'.

Nekirčiuotas galūnes vakarų žemaičiai trumpina stipriai. Trumpasis balsis *a* (dažnai ir *i*) paprastai visai išmetamas, kitų balsių lieka tik smarkiai aptrupėjęs pėdsakas, pvz.: *vēd* 'veda', *bōts* 'namas', *gāl* 'gali', *tī-l* 'tyli', *vē-d^o* 'mudu', *kām* 'kame', *sē-d^o* 'sėdžiu'. Ilgieji nekirčiuoti balsiai taip pat labai sutrumpinami arba visai numetami, pvz.: *kârv^e* 'karvė', *sāk* 'sako', *lāiv* 'laivą'. Kai dėl balsio nukritimo susidaro sunkiai ištariama priebalsių grupė, joje gali įsiterpti neaiškios kokybės garsas, panašus į šiaurės panevėžiškių, pvz.: *tī-ŋk^l* 'tinklą', *tēk^{rs}* 'tikras', *ārkl^l* 'arklį', *skāus^m* 'skausmo', *gānd^{rs}* 'gandras'. Dėsniausiai šis garsas įterpiamas prie Saugų gyvenusio Jono Užpurvio kalboje. Visų stipriausiai galūnės trumpinamos rytinėje tarmės dalyje, paribyje su kretingiškiais ir varniškiais – nuo šiaurinės ribos iki Saugų. Ten nekirčiuotose galūnėse visai netariami dauguma balsių. Kirčiuotos galūnės netrumpinamos.

Vakarų žemaičiai išlaiko sveikus bk **an, am, en, em**, pvz.: *āŋkst^f* 'anksti', *kāmp^f* 'kampe', *sāmt^f* 'samtis', *lēmp^a* 'lempa', *mēŋk^f* 'menkė', *lēŋks* 'lenkas', *tēmp^f* 'tempė'.

Priebalsiai

Pietinėje vakarų žemaičių ploto dalyje veikia vadinamasis žemaitiškas afrikatų dėsnis – kai kuriose formose prieš priešakinės eilės balsius vietoj bk **č, dž** tariami priebalsiai *t, d*, pvz.: *svētē* 'svečiai', *mēdē* 'medžiai', *svētēms* 'svečiams', *mēdēms* 'medžiams', bet *svēč^{us}* 'svečius', *mēž^{ūs}* 'medžius'. Šiaurinėje ploto dalyje ir prieš užpakalinės eilės balsius tariami *t, d*, pvz.: *svētūr*, 'svečių', *gāidūr* 'gaidžių', *maīâu* 'mačiau', *vedāu* 'vedžiau', *didāus^f* 'didžiausias'.

Dėl ilgų kontaktų su vokiečių kalba vakarų žemaičiai, kaip ir Klaipėdos krašto aukštaičiai, beveik nevartoja kietojo *l*, visais atvejais dažniausiai tariamas šiek tiek suminkštintas vidurinis *l̃*, pvz.: *lāps* 'lapas', *lāivs* 'laivas', *plāuk* 'plaukia', *tī-ŋklā* 'tinklą', *lakštī-ŋgala* 'lakštingala'. Ne visi vakarų žemaičiai minkštąjį *l̃* prieš užpakalinės eilės balsius vartoja dėsniai. Tas pats žmogus gretimuose sakiniuose gali pasakyti *klāipęda* ir *klāipęda*. XX a. pradžios įrašuose minkštasis *l* prieš užpakalinės eilės balsius pasitaiko gana retai, dažniausiai jaunimo kalboje. Todėl galima spėti, kad *l* minkštinti pradėtas dėl vokiečių kalbos įtakos.

Kiti priebalsiai, išskyrus *k, g*, prieš priešakinės eilės balsius minkštėja silpnai. Ši ypatybė būdinga ir Klaipėdos krašto aukštaičiams bei Rytų Prūsijos lietuviams. Klaipėdiškiai kartais *s, š, ž, dž, r, m* prieš užpakalinės eilės balsius vietoj kitų žemaičių tariamų minkštųjų priebalsių taria kietus, pvz.: *pasūtusⁱ* 'pasiutusi', *šāud^a* 'šiaudą', *žāun^{as}* 'žiaunos', *žūv^a* 'džiūvo', *grāitā* 'greitai', *grovīs* 'griovys', *kuŋpai* 'kumpiai'.

Vakarų žemaičių ploto šiaurinėje dalyje kartais painiojami priebalsiai *s:š, z:ž*, pvz.: *šopāg^a* 'bato', *šaltīžus* 'šaltyšius (seniūnas)', *silkinīs* 'šilkinis'. Daug

gausesnis priebalsių mišimas buvo paplitęs pietrytinėje tarmės dalyje apie Degučius. Čia gana sistemingai painiojami priebalsiai š, ž, č, dž ir s, z, c, dz, pvz.: *rasíti* ‘rašyti’, *réiski* ‘reiškė’, *zēmi* ‘žemė’, *cesnāka* ‘česnako’, *čērķšnas* ‘šerkšnas’, *pēči* ‘pešė’, *cenóvi* ‘senovė’. Šis reiškinys baigia išnykti – toks tarimas užfiksuo-
tas tik kelių senesnių žmonių kalboje.

Kirtis ir priegaidė

Kirtis beveik visame vakarų žemaičių tarmės plote atitraukiamas iš trumpos ir ilgos tvirtagalės galūnės į bet kokio ilgumo pirmąjį žodžio skiemenį, dalį jo paliekant kituose skiemenyse, pvz.: *nèš^o* ‘nešu’, *gèrū* ‘gerų’, *vá.kā* ‘vaikai’, *nègerā* ‘negerai’. Tai žemaitiškojo tipo visuotinis kirčio atitraukimas: kirtis atitraukiamas į pirmąjį žodžio skiemenį, dalį jo paliekant galūnėje. Už Saugų į pietus kirtis beveik arba visai neatitraukiamas.

Priegaidės didžiojoje ploto dalyje žemaitiškos. Vietoj bk tvirtapradės papras-
tai vartojama laužtinė, pvz.: *šlōt* ‘šluota’, *sēd* ‘sėdi’, *gāus* ‘gaus’, *bāłts* ‘baltas’, *tēl^a* ‘tilta’. Tvirtagalės priegaidės (dialektologų ji dažnai vadinama tęstine) bal-
so spūdis dvigarsiuose krinta ant pirmojo dėmens, pvz.: *grēits* ‘greitas’, *kļāus^a* ‘klausō’, *līnd^a* ‘lindo’, *sūrj^{kē}* ‘sunku’. Pietinėje tarmės dalyje priegaidės pana-
šios į bendrinės kalbos priegaides.

Morfologija ir sintaksė

1. Gana dažnai vartojama vardažodžių dviskaita (*du_ârklū*, *du_kluōnu*, *du_bērtaiņu*). Veiksmažodžių dviskaitos atvejų, skirtingai negu kretingiškių tar-
mėje, beveik nepasitaiko.

2. Skiriasi kai kurių daiktavardžių giminės (*krāntōs* ‘krantai’, *glūosņes* ‘gluosniai’).

3. Visai nevartojami jungiamieji balsiai (*baskōjis* ‘basakojis’).

4. Vietoj priešdėlių ir prielinksnių *į*, *ant* vartojami tik *int* (*iñtneš^e* ‘įnešė’, *intdējo* ‘įdėjo’, *int_pastōgēs* ‘į pastogę’, *int_šāt^{rū}* ‘į Šatrius’).

5. Kaip ir dalis kretingiškių, vietoj kilmininko linksnio vakarų žemaičiai vartoja naudininką (*kļāus^emēs gēdančei lakštī ngālai* ‘klausēmės giedančios lakš-
tingalos’, *ant_rasōtai pē:vai* ‘ant rasotos pievos’, *švē:sa būvo nuo_mā:žai lempūtei* ‘šviesa buvo nuo mažos lemputės’, *gulē:jom ant_stō:rai šāudū kārtai* ‘gulėjom ant storo šiaudų sluoksnio’).

6. Vietininko linksnis beveik nevartojamas. Vietoj jo dėl vokiečių kalbos įtakos nuo XX a. pradžios paplito prielinksninė konstrukcija *į* + *galininkas*, pvz.: *žā:sis i_āvižas īra* ‘žąsys yra avizose’, *gi_vēn i_būta* ‘gyvena name’.

7. Būtais dažninis laikas neretai sudaromas iš pagalbinio veiksmažodžio *liuobėti* ir asmenuojamojo veiksmažodžio bendraties ar būsimąjo laiko formų, pvz.: *lō:bē:ji ārti* ‘ardavo’, *lō:b šērs* ‘šerdavo’. Gerokai dažnesnės XX a. pabaigos įrašuose buvo būtojo dažninio laiko formos su *-dav*: *ēdav^a* ‘eidavo’, *vazō:ūdavūom* ‘važiuodavom’.

Leksika

Vakarų žemaičių leksika gana savita. Tik nedidelę svetimybų dalį sudaro slavizmai: šeši savaitės dienų pavadinimai (*pândelis* ‘pirmadienis’, *utêrnijsk* ‘antradienis’, *sèreda* ‘trečiadienis’, *ketvêrgs* ‘ketvirtadienis’, *pêtni-čę* ‘penktadienis’, *sùbata* ‘šeštadienis’), kai kurie kiti dažnai buityje vartojami žodžiai (*pê-čus* ‘krosnis’, *kùknę* ‘viryklė’, *šlūr-žiti* ‘tarnauti’, *kô-žnas* ‘kiekvienas’, *bàčka* ‘statinė’, *krūr-ža* ‘puodukas’). Didžioji kitų svetimybų dalis – germanizmai. Jais vadina mi patys įvairiausi dalykai (*šmānts* ‘grietinė’, *pliñcas* ‘blynas’, *tija* ‘arbata’, *kapija* ‘kava’, *šijkis* ‘kumpis’, *kê-žas* ‘sūris’, *trē-pes* ‘laiptai’, *šmô-keris* ‘dumtuvė’, *kēlderis* ‘rūsysis’, *šiñdelis* ‘skiedra’, *skūr-ņę* ‘daržinė’, *rô-soerkis* ‘maniežas’, *šņębždüks* ‘nositinė’, *spāts* ‘kastuvas’, *èstuba* ‘šildomas kambarys’, *klēidę* ‘suknelė’, *māntelis* ‘apsiaustas’, *žėkę* ‘kojinė’, *ō-mama* ‘senelė’, *šō-ļa* ‘mokykla’, *gērmolę* ‘morka’, *bí-delę-ti* ‘pikliavoti’).

Gausu vakarų žemaičių tarmėje kitiems žemaičiams bei aukštaičiams nežinomų žodžių: *trumpiņes* ‘kumštinės pirštinės’, *pāprastis* ‘paprotyš’, *daga* ‘javapjūtė’, *dagō-ti* ‘nuimti derlių’, *pā-launuge* ‘pavakariai’, *pūr-rā* ‘žieminiai kviečiai’, *mē-dins* ‘laukinis’, *šūr-ę* ‘pašiūrė’, *vī-šos* ‘vaišės’, *las-ti* ‘rinkti’). Kai kurie žodžiai turi kitokias reikšmes (*būts* ‘namas’, *rô-pes* ‘bulvės’, *dīdis* ‘didelis’, *krūr-ms* ‘miškas’, *nūms* ‘koridorius’, *tarāņkis* ‘doklas’, *dūr-da* ‘armonika’).

Tiek vokiški, tiek slaviški žodžiai yra gerai pritaikyti prie vakarų žemaičių tarmės fonetinės bei morfologinės struktūros. Neretai būna sunku nustatyti, iš kokio nelietuviško žodžio jie yra padaryti, pvz.: *bumbulāi* ‘medvilnė’, *muilavō-ti* ‘piešti’. M. Tydekas nuo Plikių sakė: „Mes ir vokiškus žodžius išvertėm į savo kalbą ir padarėm puikesnius.“

Asmenvardžiai

Asmenvardžių sandara Klaipėdos kraštas ryškiai skiriasi nuo kitų regionų. 1941 m. gyventojų sąrašė kiekvienoje apylinkėje užfiksuota po 250–300 skirtingų pavardžių, iš jų apie trečdalį sudaro vokiškos ar vokiškos kilmės pavardės, kurios kituose Lietuvos regionuose pasitaiko retai. Štai Sendvario sąrašė iš 99 skirtingų pavardžių 42 yra nelietuviškos, 38 – lietuviškos, bet, LPŽ duomenimis, kitur neužfiksuotos (*Angladagis*, *Kiaulakys*, *Klošys*, *Šūdņagys*, *Švelnius*, *Semturyš*, *Skrandys*, *Stagaras*, *Žemaitžentis*, *Bruzdeilynys*, *Kirva*, *Padagas*, *Kūljurgis*, *Šilmiškys*, *Berčžentis*, *Laukmikelis*, *Skersvietaitis* ir kt.). Šiame sąrašė yra tik 19 lietuviškų pavardžių, vartojamų ir kituose regionuose, daugiausia Žemaitijoje: *Bernotas*, *Daumantas*, *Grigaitis*, *Gudaitis*, *Kalvaitis*, *Kasperaitis*, *Meižys* ir kt. Čia beveik nėra pavardžių su slaviškomis priesagomis *-auskas*, *-evičius*, būdingų aukštaičiams. Kitose apylinkėse taip pat yra daugiau kaip trečdalis pavardžių, beveik nevartojamų kitur Lietuvoje (*Lepys*, *Šlubys*, *Šuišelis*, *Pašalys*, *Dūdjonis*, *Semturyš*, *Daugalys*, *Skroblys*, *Krūmaitis*, *Kokštas*, *Lopas*).

Taip pat krinta į akis vardo ir pavardės rašymo ir sakymo tvarka. Šiaurės ir pietų žemaičiai visada pirma sako pavardę, paskui vardą: *Butkus Petras*, *Milius*

Stasys, Vaišvila Jurgis. Dažniausiai tokia tvarka vartojama ir žemaičių literatūroje. Taip yra tikriausiai dėl to, kad daugiausia informacijos apie žmogų teikia pavardė, o vardas tik patikslina. Panašiai elgiamasi ir nemažoje dalyje aukštaičių vietų, tik čia dažnai vartojamas pavardės kilmininkas, ypač kalbant apie jaunas žmones – *Stankevičiaus Petras, Beržinio Adelė*. Tokios konstrukcijos yra pačios populiariausios ir Dzūkijoje – *Savukyno Antanas, Bardzilausko Marė*.

Klaipėdos krašto šnekamojoje kalboje beveik visada pirma sakomas vardas, paskui pavardė. Tai rodo ir Ievos Simonaitytės kūryba (*Vilius Karalius, Grėtė Plonikė*), taip pat įvairūs gyventojų sąrašai. Martino Tydeko prisiminimuose taip pat nepasitaikė kitokios tvarkos – *Martins Kibelkštis, Jonis Palaviks, Mikelis Tydeks*. Tik prie Saugų (netoli Švėkšnos) gyvenęs J. Užpurvis dažniau vartojo pietų ir šiaurės žemaičiams įprastas konstrukcijas – *Srūgi Marčiukas, Bėtatis Jons*. Pasitaikė tik vienas priešingas atvejis – *Kristups Klimkus*. Artimi, gerai pažįstami žmonės čia paprastai įvardijami tik vardais. Žemaitijoje vardas be pavardės vartojamas gerokai rečiau. Vargu ar skirtinga Klaipėdos krašto ir Didžiosios Lietuvos vardų ir pavardžių sakymo tvarka yra atsitiktinė. Žinoma, šie skirtumai nėra labai seni, juk pačios pavardės pradėjo atsirasti tik XV–XVI a. Skirtumus galėjo nulemti ir anksčiau Klaipėdos krašte atsiradusi raštija.

Lietuvoje dėl nedidelio gyventojų skaičiaus pavardės visi žmonės gavo gana vėlai (Maciejauskienė 1991: 54). Dažniausiai tuo metu vieną vardą turėjo žemesnių socialinių sluoksnių atstovai – nelaisvieji valstiečiai, tarnai, dvaro šeimyna. Žemą socialinį statusą turintys žmonės dažniausiai buvo vadinami tik vardais su įvairiausiomis mažiųjų priesagomis, kurios pabrėžė jų neprivilegijuotą padėtį (*Onelė, Mikutis, Petrelis*). Tokių atvejų pasitaiko ir dabar. Tai būdinga ne tik baltams ir germanams, bet ir daugeliui slavų, kurie turi gana gausią vardažodžių mažiųjų priesagų sistemą. Mažiausiai mažiųjų priesagų pavardėse vartoja žemaičiai, ypač negausios jos yra pietų Žemaičiuose. Pagal jų skaičių klaipėdiškiai beveik nesiskiria nuo varniškių – vyrų asmenvardžiuose iš esmės yra vartojamos tik *-ukas, -elis*, moterų *-ikė, -elė*. Pavardėse bene dažniausia priesaga yra *-aitis*.

Įdomu yra palyginti ir lietuviškas pravardines (ypač dvikamienes) Klaipėdos krašto pavardes su kitų regionų pavardėmis.

Nė viename Aukštaitijos ar Žemaitijos regione nėra tiek daug pravardinių pavardžių, kaip Klaipėdos krašte. Ypač ryškiai išsiskiria savo gausa pavardės, turinčios neigiamą atspalvį: *Rugulis* (miegalius), *Puroinas, Lepys, Šlubys, Stai-gys, Tendys, Šūdnagis, Kiaulakys, Skrandys, Duoblys* (pilvotas), *Gižas* (pašvin-kęs), *Kumšlys* (rijūnas), *Blyžė* (žlibas), *Lyliškis* (kalbus), *Šeška, Višta*. Daugiau negu kitur, bet gerokai mažiau negu Klaipėdos krašte, pravardinių pavardžių yra tik Dzūkijoje. Atrodo, kad pravardinių pavardžių daugiausia yra kalbos ploto periferijoje, ypač jei joje vyravo dvikalbystė, nes ten žodžio reikšmė su pavarde beveik nesiejama. Tokia išvada peršasi patyrinėjus Dzūkijos ir Vilniaus krašto pavardes. Žemaitijoje neigiamą reikšmę turinčių pravardinių pavardžių yra itin mažai.

Vardų įvairovė Klaipėdos krašte yra gerokai mažesnė. Štai 1941 m. sąrašė Sendvario apylinkėje užfiksuoti 107 vardai, Plikių – 102, Triušėlių – 76. Plikių apylinkėje iš 62 vyrų vardų tik septyni vartojami ir Didžiojoje Lietuvoje (*Jonas, Jurgis, Kazimieras, Andrius, Julius, Pranas, Vladas*), iš 40 moteriškų vardų tokių yra tik keturi (*Lina, Asta, Ieva, Kristina*). Yra nemažai apylinkių, kuriose nepasitaikė nė vieno lietuviško vardo. Tokia buvo oficialiosios vartosenos padėtis. Kadangi pavardės yra iš kartos į kartą paveldimi asmenvardžiai, užsimanę jų negali keisti nei patys jų turėtojai, nei valdininkai. Todėl pavardžių sandara tik labai iš lėto pasidavė vokietinimo ar lietuvinimo tendencijoms – keisti pavardes visais laikais nebuvo lengva.

Vardus tėvai savo vaikams dažniausiai rinkdavo patys, todėl čia daug ką lėmė ir lemia mada bei tradicijos. Pažiūrėjus į vardų sąrašus atrodo, kad XIX–XX a. Klaipėdos krašte daugelis lietuvių norėjo būti vokiečiais. Išskyrus vieną kitą išimtį, vartoti vien vokiški ar suvokietinti krikščioniški vardai:

Vardas	Dažnumas
Johan	16%
Martin	13%
Michel	11%
Georg	5%
Adam	3%
Valter	2%
Hans	1,6%
Ana	22%
Marija	15%
Barbė	8%
Greta	8%
Trudė	7%
Berta	5%
Elsė	2%
Ema	1%

Šnekamojoje kalboje padėtis buvo kitokia. Nors ir davę vaikams vokiškus vardus (kartais gal paraginti kaimynų ar valdininkų arba nenorėdami atrodyti prasčiokai), namie tuos vardus lietuvindavo. Štai Plikių apylinkėje iš 102 vardų tik penki šnekamojoje kalboje senųjų lietuvininkų liudijimu nebuvo lietuvinami, ir tai tik todėl, kad abiejose kalbose buvo tariami panašiai: *Berta, Ema, Herta, Marija, Urtė*. Visiems vyriškiems vardams buvo pridėdamos bent jau galūnės: *Horsts, Karls, Martins, Oskars, Valters*.

Dalis vardų buvo ir visiškai sulietuvinami (ypač vaikų vardai):

Vokiškas vardas	Sulietuvinintas vardas	Vaiko vardas
Adam	Adoms	Adomelis
Christoph	Kristups	Kristupelis
David	Dovas, Dovyds	Dovuks
Hans	Anskis, Jons	Jonelis, Jonuks

Martin	Martyns	Marčiuks, Martynelis
Michel	Miks	Mikelis, Mykolelis
Vilhelm	Vilius	Viliuks, Vilelis
Anna	Ona, Anė	Anelė, Anikė, Onytė
Else	Elsė, Ilzė	Elzikė, Elzytėlė
Eva	Ėvė, Ieva	Ėvelė, Ėvikė
Gertrud	Gerda, Trūdė, Trautė	Gerdelė, Trūdelė

Kaip matyti, mažiškos priesagos nėra labai įvairios: *-el, -uk, -ik*. Jos beveik visiškai sutampa su kaimynų žemaičių (ypač pietų) priesagomis.

Šnektos

Nėra žinoma, ar labai skyrėsi Klaipėdos krašto ir pietų bei šiaurės žemaičių kalba prieš 400–500 metų, bet šiandien yra visiškai akivaizdu, kad visos minėtos patarmės priklauso tai pačiai žemaičių tarmei. Maždaug 3/5 savo rytinės ribos vakarų žemaičiai turi su šiaurės žemaičiais kretingiškiais, 2/5 – su pietų žemaičiais varniškiais. Tik pačiuose pietryčiuose jie šiek tiek ribojasi su pietų žemaičiais raseiniškiais, o pietuose – su vakarų aukštaičiais. Todėl daugiausia bendrumų vakarų žemaičių tarmė ir turi su kretingiškių ir varniškių tarmėmis. Seniau beveik visame vakarų žemaičių tarmės plote gyventa kuršių, kurių kalba neabejotinai turėjo palikti savo pėdsakų vakarų žemaičių tarmėje.

Tarmė iš tikrųjų nėra vienalytė. Dėl ją sudarančių patarmių būta įvairių nuomonių. 1936 m. Walteris Fenzlau teigė, kad vakarų žemaičių tarmę sudaro trys šnektos – klaipėdiškių, priekuliškių ir šilutiškių (Fenzlau 1936: 13). 1960 m. Elena Grinaveckienė rašė, kad W. Fenzlau skirstymas esąs gana netikslus (Grinaveckienė 1960: 195). 1973 m. Vladas Grinaveckis aprašė keturias klaipėdiškių žemaičių patarmes – pietvakarių, pietų, vidurio ir šiaurės (Grinaveckis 1973: 13). Visų minėtų kalbininkų klasifikacija yra apytikslė, patarmių skirtumai nurodyti tik bendrais bruožais. 1966 m. Zigmas Zinkevičius pastebi, kad klaipėdiškių žemaičių tarmė užima tokį mažą plotą, kad smulkesnis skirstymas darosi praktiškai nereikalingas (Zinkevičius 1966: 14). 1978 m. knygoje apie patarmes jis jau nekalba (Zinkevičius 1978: 121). Tokios nuomonės dabar laikosi ir kai kurie kiti kalbininkai.

Vakarų žemaičių patarmių ribos beveik sutampa su kretingiškių, varniškių bei raseiniškių ir atskirų jų šnektų ribų tęsiniais Klaipėdos krašte. Todėl gana patraukliai atrodo nuomonė, kad vakarų žemaičių tarmė susiformavo iš minėtų šiaurės bei pietų žemaičių tarmių. Bet gana įdomu yra ir palyginti šių patarmių ribas su senųjų baltų žemių ribomis. Tiesa, apie kuršių ir skalvių žemes tiksliai žinių nėra. Taip pat nedaug yra žinoma apie jų kalbas. Vis dėlto keletą įdomių panašumų tarp vakarų žemaičių šnektų ir senųjų baltų žemių ribų galima įžiūrėti.

Skalvės žemė buvo pietinėje Klaipėdos krašto dalyje (ir kairiojoje Nemuno pusėje). Šiaurinė jos riba beveik sutampa su dabartine Klaipėdos krašto aukštaičių – žemaičių riba. Apie skalvių kalbą nieko nėra žinoma. Nesutariama netgi dėl to, kas jie buvo – prūsai ar lietuviai. Antanui Saliui atrodė, kad jie

turėjo būti prūsai (taip teigiama ir Dusburgiečio kronikoje) (Salys 1930: 123), dauguma Lietuvos istorikų juos laikė lietuvių gentimi, Vilius Pėteraitis teigia, kad tai buvo tarpinė gentis su lietuvių ir prūsų brožais (Pėteraitis 1992: 50). Likusi Klaipėdos krašto dalis, matyt, buvo gyvenama kuršių, kurie kaip atskira etninė grupė minima iki XVI a. pabaigos. Tikslī pietinė kuršių riba nėra žinoma, bet daugelis tyrinėtojų mano, kad jie ribojosi su skalviais. Taigi dabartiniai Klaipėdos krašto aukštaičiai greičiausiai gyvena buvusiose skalvių, žemaičiai – kuršių žemėse.

Zigmas Zinkevičius mano, kad kuršiai buvo gerokai paveikti finų, todėl jų kalba turėjo ryškiai skirtis nuo lietuvių ar žemaičių (Zinkevičius 1987: 18). Bet apie lietuvių – kuršių ribas galima spręsti tik iš netiesioginių duomenų, kurie yra gana prieštaringi. Pati kuršių (kaip ir skalvių) kalba išnyko nepalikusi jokių rašto paminklų. Vieną kitą jos elementą galima rasti kai kuriuose tikriniuose varduose bei latvių ir žemaičių tarmių kuronizmuose.

L a m a t à buvo Kuršių marių pakrantėje į šiaurę nuo Nemuno žiočių, apėmė Minijos žemupį ir Veiviržo, Tėnenio bei Šyšos baseinus. Pietryčiuose ji ribojosi su Skalva, šiaurėje siekė Priekulės apylinkes ir ribojosi su Pilsoto žeme, rytuose tęsėsi iki Vainūto miškų. Šio krašto materialinė kultūra ir laidojimo papročiai artimi skalviamis. Tikriausiai ir jų kalbos turėjo būti gana panašios.

P i l s o t o žemė maždaug nuo Priekulės apylinkių Kuršių marių ir Baltijos jūros pakrantėmis tęsėsi į šiaurę iki Mėguvos žemės. Šių žemių riba buvo į šiaurę nuo Klaipėdos, bet ar Mėguvos pietinis pakraštys dar siekė dabartinę vakarų žemaičių teritoriją, ar buvo ties Pālanga, dabar sunku pasakyti. Nekelia abejonių tik tai, kad šios sritys buvo gyvenamos kuršių.

Dabartinių vakarų žemaičių patarmių plotai yra panašūs į senųjų baltų sričių plotus. Ar tos patarmės atsirado dėl šiose srityse gyvenusių galbūt skirtingų kuršių genčių substrato, dabar sunku pasakyti. Kadangi patarmių ribos beveik sutampa ne tik su senųjų sričių, bet ir su gretimų šiaurės bei pietų žemaičių patarmių ribomis, gali būti, kad ir pietų bei šiaurės žemaičių patarmės atsirado dėl tų pačių kuršių genčių įtakos. Juk kuršiai gyveno ne tik toje teritorijoje, kurioje dabar yra vakarų žemaičiai, bet ir nemažoje šiaurės žemaičių ploto dalyje.

Vakarų žemaičių tarmė užima nedidelį plotą, bet fonetinių ir leksinių skirtumų atskirose jos vietose yra nemažai.

Šiaurinė tarmės dalis (Kalotė, Karklė, Plikiai) pasižymi šiomis ypatybėmis:

1. Ilgasis *a* po lūpinių priebalsių čia tariamas su *o* atspalviu: *vãˆks* ‘vaikas’, *mãˆrˆ* ‘Marė’, *bãˆrˆ* ‘barė’. Panašiai tariamas ir ilgasis *o*: *bãbˆ* ‘boba’, *mãˆtĩnˆa* ‘motina’, *žãˆdis* ‘žodis’. Į pietus nuo Klaipėdos toks tarimas jau gana retas.

2. Bendrinės kalbos *q*, *ŋ* čia dažniausiai atliepia *oˆ*, *oˆ*: *žõsˆs* ‘žąsis’, *grõšˆtĩ* ‘gręžti’.

3. Prieš minkštą priebalsį tariamas siauresnis *eˆ*: *mẽdˆs* ‘medis’, *mẽdˆs* ‘medus’.

4. Galūnių redukcija čia pati stipriausia – trumpieji balsiai beveik netariami: *plĩtˆ* ‘plyta’, *šãkˆ* ‘šaka’.

5. Beveik nevartojami dvibalsiai *ai, ei*. Jie pasitaiko tik kai kuriuose naujesniuose žodžiuose, o šiaip visose pozicijose tariami ilgieji balsiai *a, e*: *lá:stî:tî* ‘laistyti’, *ta:sâu* ‘taisau’, *lê:sk* ‘leisk’, *îškê:t* ‘iškeičia’.

6. Gyvai vartojama dviskaita: *du_vî:r^m* ‘du vyrai’, *dòm_su:nô:m* ‘dviem sūnums’, *vê:d^m* ‘mudu’.

Šios ypatybės išnyksta į pietus nuo Klaipėdos (žinoma, patarmių ribos nurodomos gana apytiksliai, nes dabar jas nustatyti ar patikslinti dėl labai mažo tarmiškai kalbančių žmonių skaičiaus nebeįmanoma).

Vidurinė tarmės dalis (į pietus nuo Klaipėdos, maždaug iki Vilkųčių) nuo šiaurinės skiriasi keletu ypatybių:

1. Beveik nevartojami *o, e*, atliepiantys bk *i, u*: *viló:ti* ‘vilioti’, *sùvì* ‘siuvi’, *tùpì* ‘tupi’, *tìkì* ‘tiki’. Kaip matyti iš pavyzdžių, galūnių redukcija čia ne tokia stipri, kaip šiaurėje. Ryškesni čia ir šalutiniai galūniniai kirčiai (plg. dar *plîtà* ‘plyta’, *šàkà* ‘šaka’).

2. Daug dažniau vartojamos afrikatos *č, ž – t, d* tariami tik prieš pralietuvių **a*: *jáutê* ‘jaučiai’, *jáuçu* ‘jaučių’, *gáidê* ‘gaidžiai’, *gáičžû* ‘gaidžių’.

3. Bk *q, ɣ* čia atliepia *a, e*: *žāsìs* ‘žąsis’, *skê:st* ‘skęsta’.

Dar toliau į pietus esanti šnekta (Saugos, beveik iki Šilutės) yra gana panaši į kaimyninę pietų žemaičių varniškių Švėkšnos šnekta.

Pietinio pakraščio patarmė (nuo Šilutės iki Sausgalvių – Šiliniūnų) turi gerokai mažiau žemaitiškų ypatybių ir daugiau primena raseiniškių tarmę:

1. Beveik arba visai neatitraukiamas kirtis: *raĩjkà* ‘ranka’, *šakà* ‘šaka’.

2. Nėra laužtinės priegaidės.

3. Bendrinės kalbos *tq, kq, katrq* tariami *tañ, kañ, katrañ*.

Čia paminėtos atskirų šnektų ypatybės rodo, kad daugelis vakarų žemaičių šnektų izofonų yra bendros ir šiaurės bei pietų žemaičiams. Šiaurinė klaipeidiškių dalis atrodo lyg kretingiškių, vidurinė – varniškių, o pietinė – raseiniškių ir vakarų aukštaičių tąsa.

ŠALTINIAI

LPŽ - *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 1–2, ats. red. A. Vanagas, Vilnius, 1985–1989.
1941 m. sąrašas – *Alphabetische Zusammenstellung der Gemeinden des Kreises Memel*, 1941.

LITERATŪRA

Fenzlau Walter 1936. *Die deutsche Formen der Litauischen Orts- und Personennamen des Memelgebiets*, Halle.

Grinaveckienė Elena 1960. Tarmių medžiagos rinkimas lietuvių kalbų atlasui, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, [t.] III, p. 191–205.

Grinaveckis Vladas 1973. *Žemaičių tarmių istorija*, Kaunas.

Maciejauskienė Vitalija 1991. *Lietuvių pavardžių susidarymas*, Vilnius.

Matulevičius Algirdas 1989. Tilžės apskrities valstiečių tautybė ir skaičius XVIII a. pradžioje, kn.: *Lietuvininkai ir Mažoji Lietuva amžių būvyje*, Klaipėda.

Salys Antanas 1930. *Žemaitische Mundarten*, Kaunas.

Pèteraitis Vilius 1992. *Mažoji Lietuva ir tvanksta*, Vilnius.

Zinkevičius Zigmās 1966. *Lietuvių dialektologija*, Vilnius.

Zinkevičius Zigmās 1978. *Lietuvių kalbos dialektologija*, Vilnius.

PECULIARITIES OF THE WESTERN SAMOGITIAN DIALECT

JONAS BUKANTIS

Summary

The Western Samogitian dialect is spoken in the Northern part of Lithuania Minor, from Nemirseta till Nemunas River. Although its contacts with the German language lasted for about 700 years, the dialect contained rather few Germanisms until the middle of the 19th century. Since the end of the 19th century, the number of phonetic and morphologic elements of the German language began increasing in the dialect. In the 20th century, the number of lexical Germanisms grew particularly high; the majority of them were accurately adapted to suite the phonetic system of Lithuanian language.

In the texts recorded in the end of the 20th century, all the main phonetic and morphologic features of the Western Samogitian dialect were still preserved, including the Samogitian-type overall accent retraction. Only one feature, namely, the replacement of *o* with the labialized *a*, was no longer present.

The personal names of the Klaipėda region are distinctly different from those in the rest of Lithuania. Approximately half of the family names here are those with foreign (non- Lithuanian) origins. Besides, a big part of the Lithuanian ones used in the Lithuania Minor are practically unknown across the rest of Lithuania. Particularly numerous family names here are those stemming from nicknames, especially those with pejorative sense. According to the name list of the 1941, the Lithuanian names are practically extinct in this area.

According to the data from the end of the 20th century, three sub-dialects of the Western Samogitian may be discerned, their borders practically coinciding both with the borderlines of the ancient Baltic lands and with the prolongations of the borderlines between the Northern and Southern Samogitians towards the Curonian Bay and the Baltic Sea.

Gauta 2007-10-18

Straipsnis parašytas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą tarpinstitucinę mokslo programą „Regioniniai folkloro ir tarmių tyrimai: Vakarų Lietuva“ (2003–2006).